

MUZEJI NA PROSTEM
PRVE SVETOVNE VOJNE
in Saška fronta, 1915 – 1917

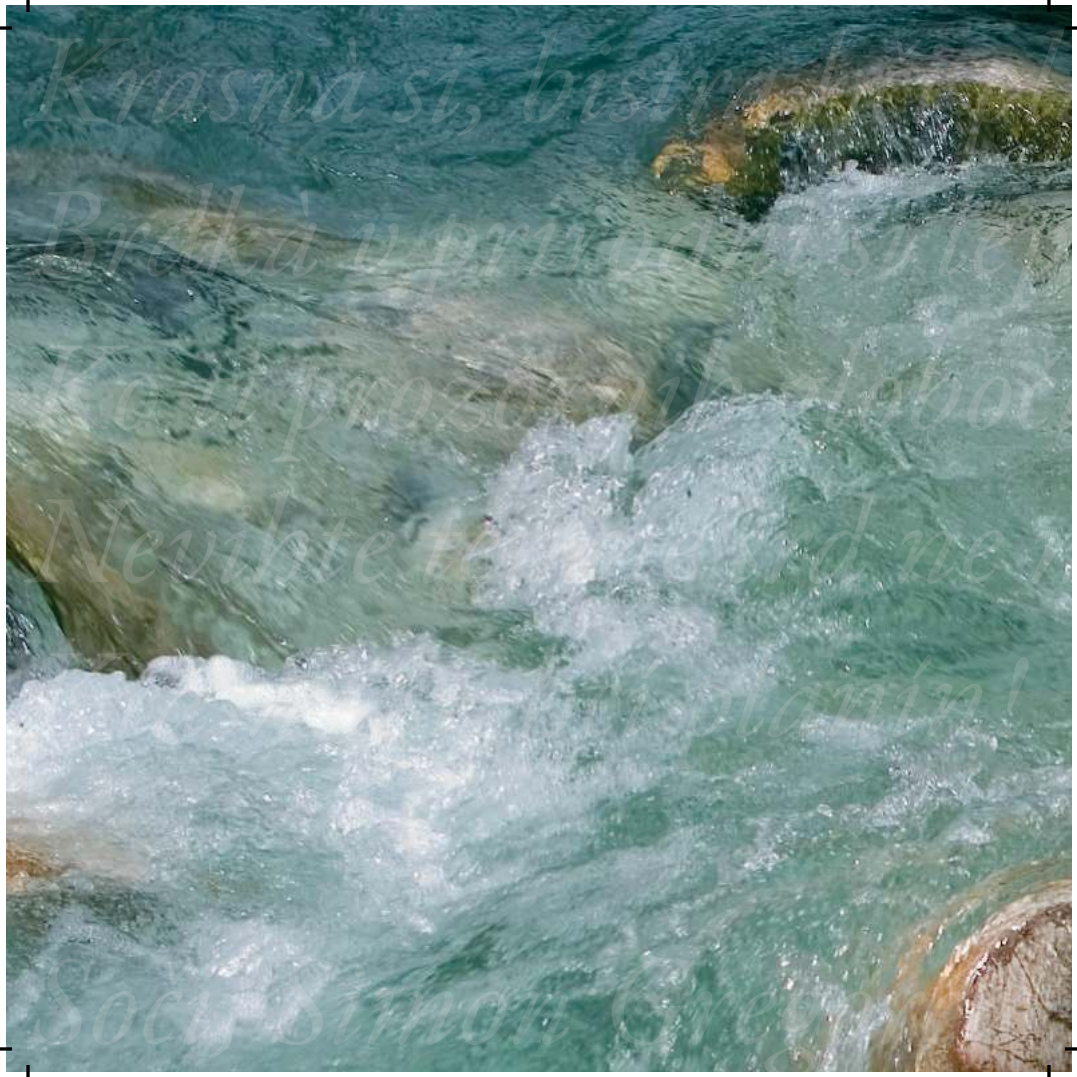

2007-2013
cooperazione territoriale europea
programma per la cooperazione
transfrontaliera
Italia-Slovenia
evropsko teritorialno sodelovanje
programi črnozemsko sodelovanja
Slovenija-Italija

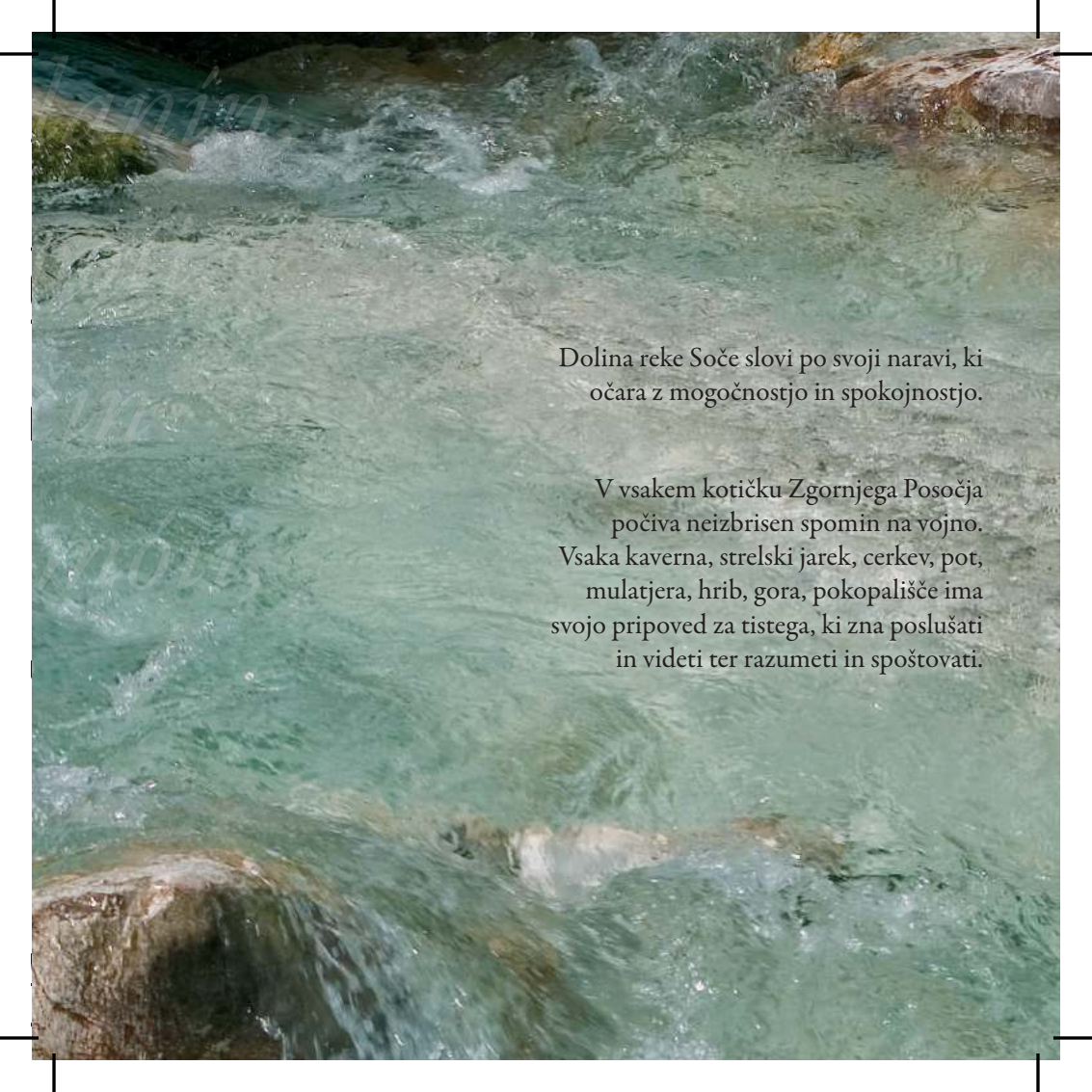

Investiamo nel
vostro futuro!
Naložba v vašo
prihodnost!
www.ita-slo.eu

Progetto cofinanziato dal Fondo europeo di
sviluppo regionale
Projetj sofinancirana Evropski sklad
za regionalni razvoj

Krasná si, bistra
Prélka v prúdu su te
Ka si prozorná a ľubô
Neviete, keď sa od ne
Soch Simon Červen

Dolina reke Soče slovi po svoji naravi, ki
očara z mogočnostjo in spokojnostjo.

V vsakem kotičku Zgornjega Posočja
počiva neizbrisen spomin na vojno.
Vsaka kaverna, strelski jarek, cerkev, pot,
mulatjera, hrib, gora, pokopališče ima
svojo pripoved za tistega, ki zna poslušati
in videti ter razumeti in spoštovati.

POT MIRU

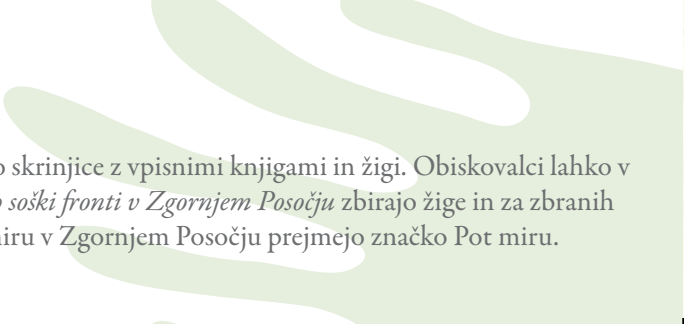
Območje Doline Soče je bilo v prvi svetovni vojni del soške fronte. Ob Soči so se bojevali, umirali in trpeli fantje in moške mnogih narodov. Iz tega obdobja so se ohranile številne ostaline, ki predstavljajo kulturno in zgodovinsko dediščino nacionalnega ter mednarodnega pomena.

Za zaščito, ohranjanje in predstavljanje te dediščine skrbi Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«, ki je skupaj z zgodovinskimi in turističnimi društvi v Zgornjem Posočju uredila šest muzejev na prostem. Muzeji so na tistih delih frontne črte, kjer je gostota ostalin večja in lažje dostopna.

Leta 2007 so bili muzeji na prostem, pomembnejši spomeniki in obeležja soške fronte ter naravne znamenitosti povezani v Pot miru v Zgornjem Posočju. Vodi mimo šestih muzejev na prostem: Ravelnik, Čelo, Zaprikraj, Kolovrat, Mrzli vrh in Mengore. Na poti vidimo vojaška pokopališča in kapele, trdnjavo Kluže, soteske Soče, Koritnice in Tolminke, idilične hribovske planine na območju Triglavskega narodnega parka, slap Kozjak, kostnici v Kobaridu in Tolminu, spominsko cerkev Sv. Duha na Javorci ... Pot miru se je iz Zgornjega Posočja razširila čez celotno območje nekdanje soške fronte vse do Jadranskega morja. Nastala je okrog 230 kilometrov dolga Pot miru od Alp do Jadrana. Njen namen je obiskovalcu predstaviti kulturno-zgodovinsko dediščino, naravne znamenitosti in etnološke posebnosti. Večji del teh znamenitosti je moč obiskati kot zanimive pohodniške in kolesarske ture, kar omogoča aktiven oddih v mirni in neokrnjeni naravi.

Pot miru je posvečena spominu na žrtve prve svetovne vojne.

-
- ▲ Za izlet je priporočljiva planinska oprema in obvezna uporaba ročne svetilke, saj so na vseh muzejih na prostem kaverne. Izlet brez vodnika je na lastno odgovornost.
 - ▲ Nekateri izmed šestih muzejev na prostem so na območju Triglavskega narodnega parka oziroma spadajo med kulturne spomenike. Območja Rombona, Krnskega pogorja in Mengor so razglašena kot zgodovinska območja, kjer velja strožji varstveni režim.
 - ▲ Obiskovalci naj spoštujejo naravno in kulturno dediščino. Ostanke prve svetovne vojne naj ne odnašajo s seboj.

Na muzejih na prostem so skrinjice z vpisnimi knjigami in žigi. Obiskovalci lahko v knjigi *Pot miru, vodnik po soški fronti v Zgornjem Posočju* zbirajo žige in za zbranih vseh sedem žigov s Poti miru v Zgornjem Posočju prejmejo značko Pot miru.

LOG POD MANGARTOM
KLUŽE 1

ČELO m

RAVELNIK m

ZAPRIKRAJ m

Kobarid m

MRZLI VRH m

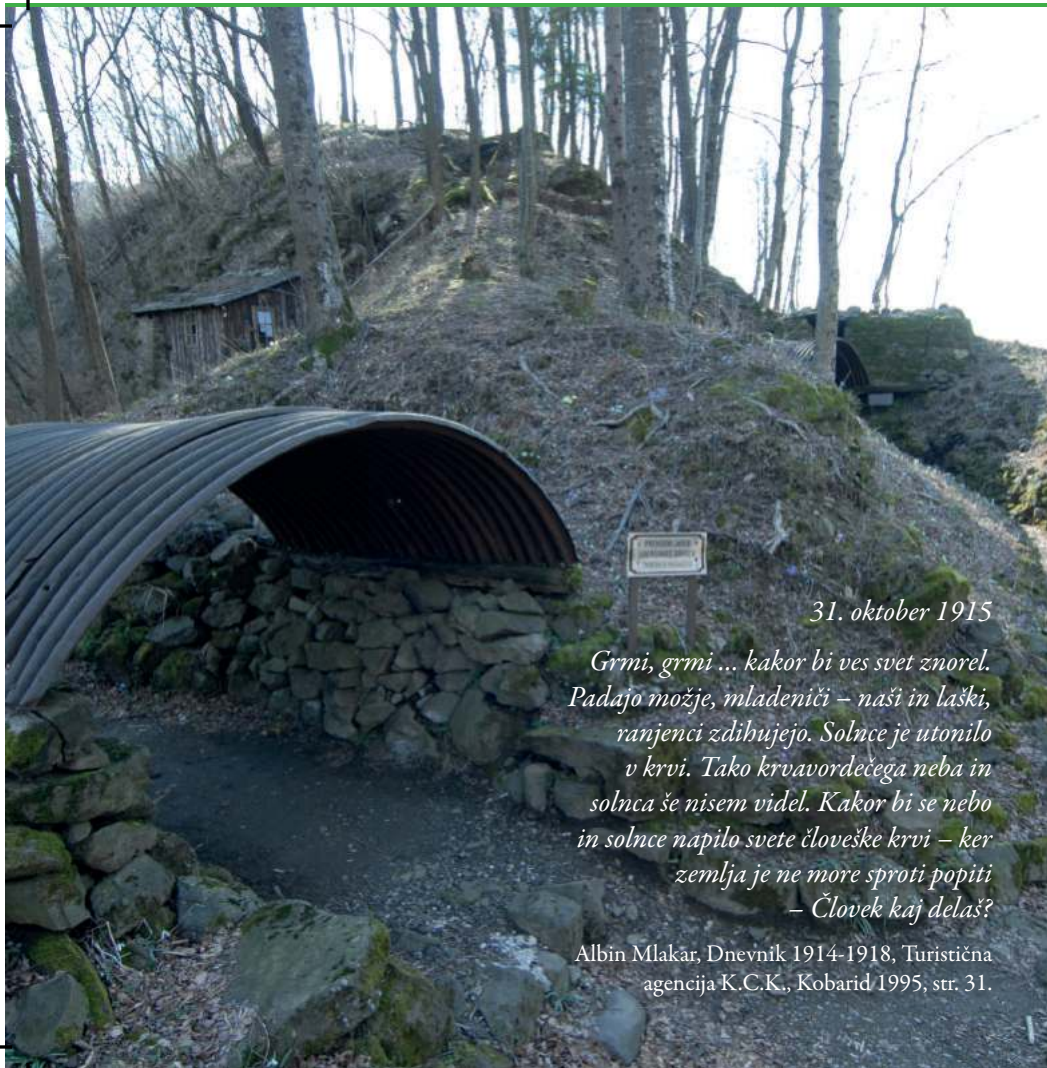
KOLOVRAT m

MENGORE m

SLOVENIJA
SLOVENIA

ITALIJA
ITALIA

OSVORNJA

31. oktober 1915

*Grmi, grmi ... kakor bi ves svet znorel.
Padajo možje, mladeniči – naši in laški,
ranjenci zdihujejo. Solnce je utonilo
v krvi. Tako krvavordéčega neba in
solнца še nisem videl. Kakor bi se nebo
in solnce napilo svete človeške krvi – ker
zemlja je ne more sproti popiti
– Človek kaj delaš?*

Albin Mlakar, Dnevnik 1914–1918, Turistična
agencija K.C.K., Kobarid 1995, str. 31.

RAVELNIK

m

AVSTRO-OGRSKA PRVA OBRAMBNA ČRTA NA BOVŠKEM

Avstro-ogrška vojska je po italijanski zasedbi Bovca v avgustu 1915 svojo prvo obrambno črto močnejše utrdila na vzhodnem robu Bovške kotline, preko dveh vzpetin: Ravelnika (519 m) in Stržišča (486 m). Obe vzpetini tvorita naravno oviro, ki so jo avstro-ogrski vojaki z utrjenimi položaji, kavernami in strelskimi jarki spremenili v steber obrambe.

Na pobočju Ravelnika je na območju nekdanje prve avstro-ogrške obrambne črte urejen muzej na prostem. Krožna pot povezuje očiščene in

obnovljene strelske in povezovalne jarke, bunkerje, kaverne, mitralješka gnezda in rekonstrukcije barak. Na razmeroma majhnem prostoru je veliko ostalin.

DOSTOP

Približno 1,5 km iz Bovca, v smeri proti Predelu in dolini Trente, je vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne. Od pokopališča nadaljujemo proti Trenti še nekaj sto metrov, kjer se od glavne ceste v desno odcepi steza. Po nekaj minutah hoje pridemo do informacijske table, kjer se začne krožna pot po muzeju na prostem.

NADMORSKA VIŠINA

Izhodišče: Bovec 460 m

Muzej: 519 m

ČAS IZLETA: 1 ura

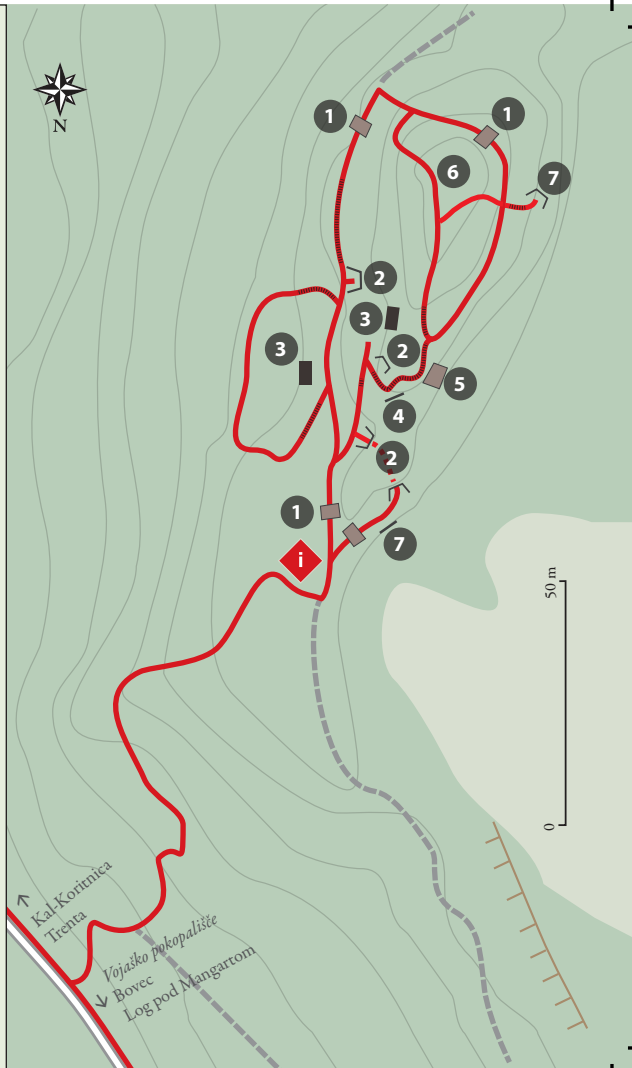
TEŽAVNOST: Nezahtevno

GPS: 46.339725, 13.571506

ZEMLJEVID MUZEJA NA PROSTEM RAVELNIK

- 1 Prehodni jarek
- 2 Kaverna
- 3 Baraka
- 4 Strelska plošča
- 5 Opazovalnica
- 6 Zadetek granate
- 7 Utrdba s strelsko lino
- Informacijska tabla
- Pot miru

23. junij 1916

No, ko sem se obril, so mi še povedali, da bo jutri nedelja in tako sem mislil, pa naj bo. Nedelja? Kaj imam od nedelje? Ali pojdem morebiti k maši? Pojdem »balincat« ali pa k dekletu po »pušljc«? Nič. Ne, ni več tistih časov!

Albin Mlakar, Dnevnik 1914-1918,
Turistična agencija K.C.K., Kobarid 1995, str. 86.

ČELO

m

AVSTRO-OGRSKI TOPNIŠKI POLOŽAJI

Muzej na prostem Čelo predstavlja topniško utrdbo, ki jo je avstro-ogrška vojska zgradila na zelo razglednem pobočju Svinjaka spomladi leta 1915, tik pred italijansko – avstro-ogrskim spopadom. Utrdba je bila del sistema bovške zapore (Sperre Flitsch) in je igrala pomembno vlogo pri obrambi dolinskega dela bojišča na Bovškem.

Glavni del utrdbe sestavlja 200 metrov dolg strelski jarek z zidanimi stenami, ki povezuje dva topniška položaja s kuhinjo, opazovalnico, dvema bivalnima prostoroma za 40 mož in zaklonom za 20 vojakov. Strelski rov je imel 150 lin za strelce s puškami.

S Čela se odpira zelo lep razgled na Bovško kotlino, Rombon in druge okoliške gore.

DOSTOP

Iz vasi Kal-Koritnica, ki je od Bovca oddaljena 3 km v smeri proti dolini Trente, je dostop do muzeja na prostem možen iz dveh smeri, povsod pa sledimo označeni poti na hrib Svinjak.

NADMORSKA VIŠINA

Izhodišče: Kal-Koritnica 460 m

Muzej: 650 m

ČAS IZLETA: 2 uri

TEŽAVNOST: Nezahtevno

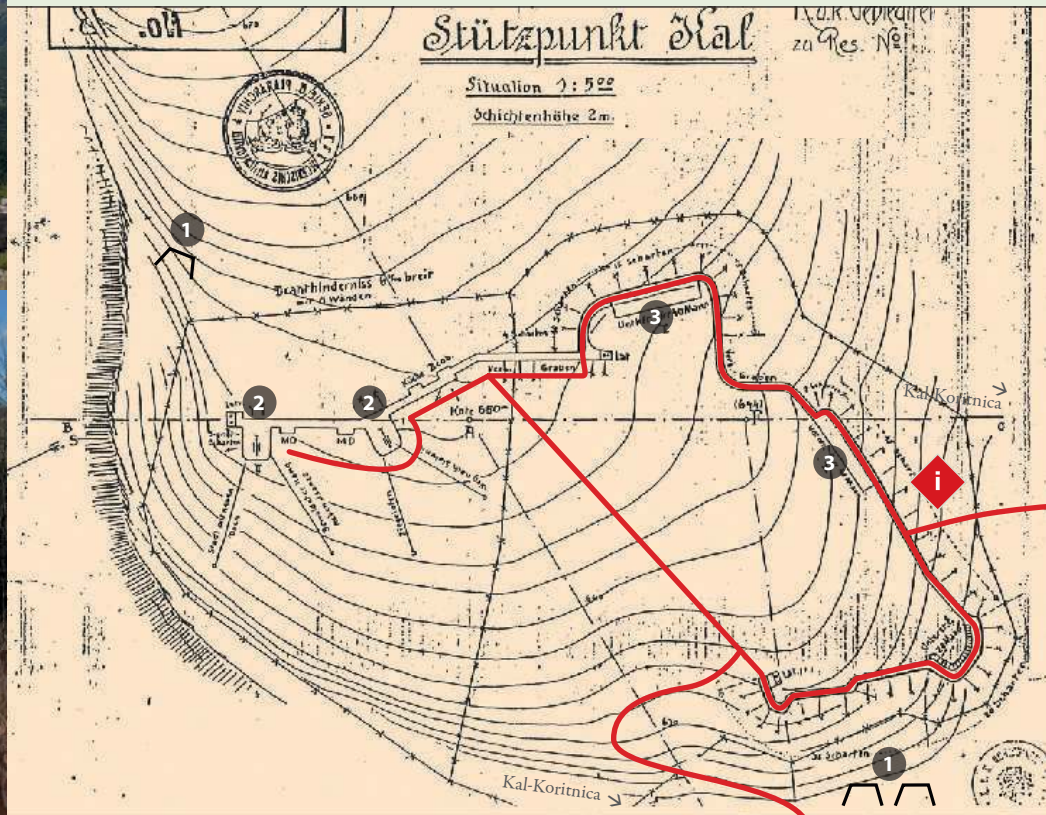
GPS: 46.341275, 13.584616

Stützpunkt Kal

Situation 1:500

Schichtenhöhe 2m.

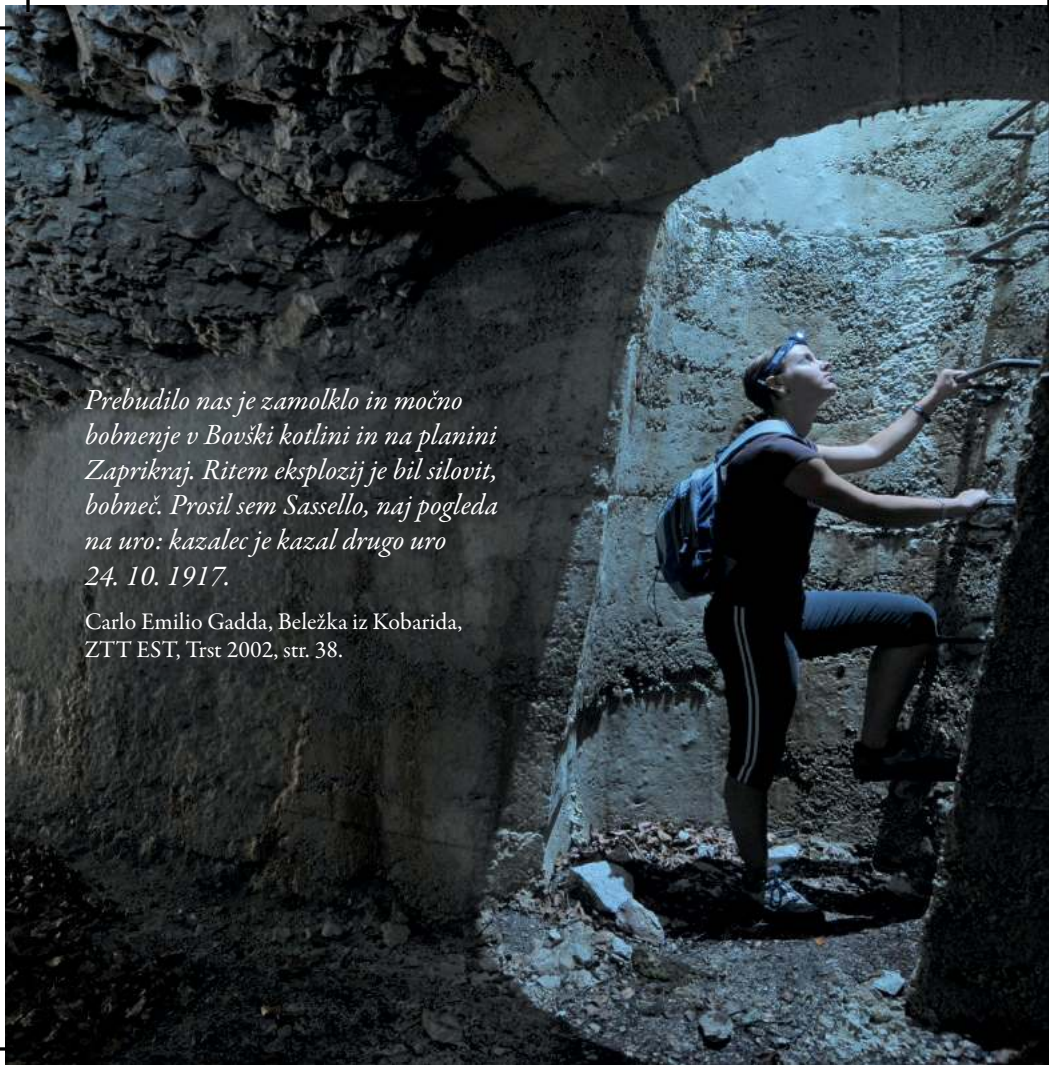
ZEMLJEVID
MUZEJA NA PROSTEM
ČELO

- 1 Kaverna
- 2 Topniški položaj
- 3 Bivalni prostor

- i Informacijska tabla
- Pot miru

*Prebudilo nas je zamolčko in močno
bobnenje v Bovški kotlini in na planini
Zaprikraj. Ritem eksplozij je bil silovit,
bobneč. Prosil sem Sassello, naj pogleda
na uro: kazalec je kazal drugo uro
24. 10. 1917.*

Carlo Emilio Gadda, Beležka iz Kobarida,
ZTT EST, Trst 2002, str. 38.

ZAPRIKRAJ

m

PRVA ITALIJSKA OBRAMBNA ČRTA

Muzej na prostem Zaprikraj je ob poti med planinama Zaprikraj in Predolina nad Drežnico. Predstavlja dobro utrjeno prvo italijansko obrambno črto, ki je v Krnskem pogorju zapirala prehod po dolini med Krasjim vrhom in Vršičem. V Krnskem pogorju so se najhujši boji med nasprotujočima si vojskama odvijali v jeseni leta 1915.

Krožna pot po muzeju vodi skozi strelske järke, kaverne, topniške in minometne položaje, mimo ostankov barak, bunkerja ter obnovljenega spominskega obeležja, posvečenega padlemu italijanskemu poročniku.

Ogled muzeja na prostem Zaprikraj je celodnevni izlet, ki na območju še živih planin poleg zgodovine prve svetovne vojne nudi tudi veliko užitek pohodništva v neokrnjeni naravi.

DOSTOP

V Kobaridu zavijemo proti vasi Drežnica (5 km), od tam do Drežniških Raven (2 km). Naprej sledimo oznakam za planino Zaprikraj. Pridemo do korita, kjer se konča asfaltna cesta in se nadaljuje makadamska pot. Tu je izhodišče za pohodniški izlet do muzeja na prostem Zaprikraj.

NADMORSKA VIŠINA

Izhodišče: Drežniške Ravne 575 m

Muzej: 1259 m

ČAS IZLETA: 5 – 6 ur

TEŽAVNOST: Srednje zahtevno

GPS: 46.293371, 13.613884

ZEMLJEVID MUZEJA NA PROSTEM ZAPRIKRAJ

- 1 Minometni položaj/
opazovalnica
- 2 Kaverna
- 3 Bunker z mitralješkimi
položaji
- 4 Zadetek granate
- 5 Bivališča

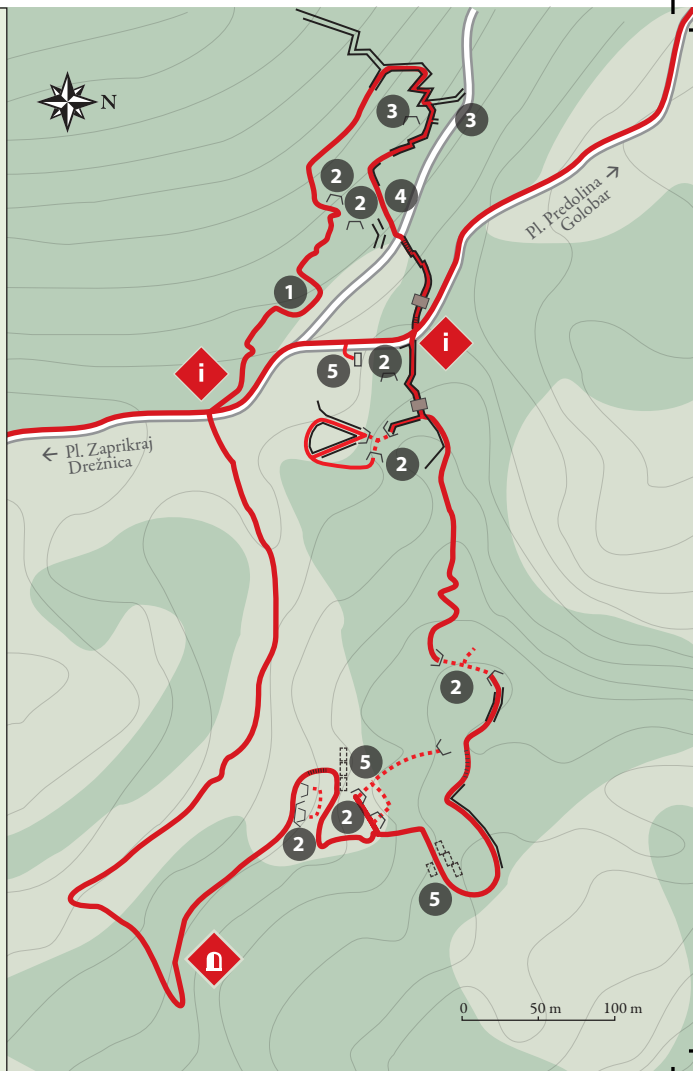
i Informacijska tabla

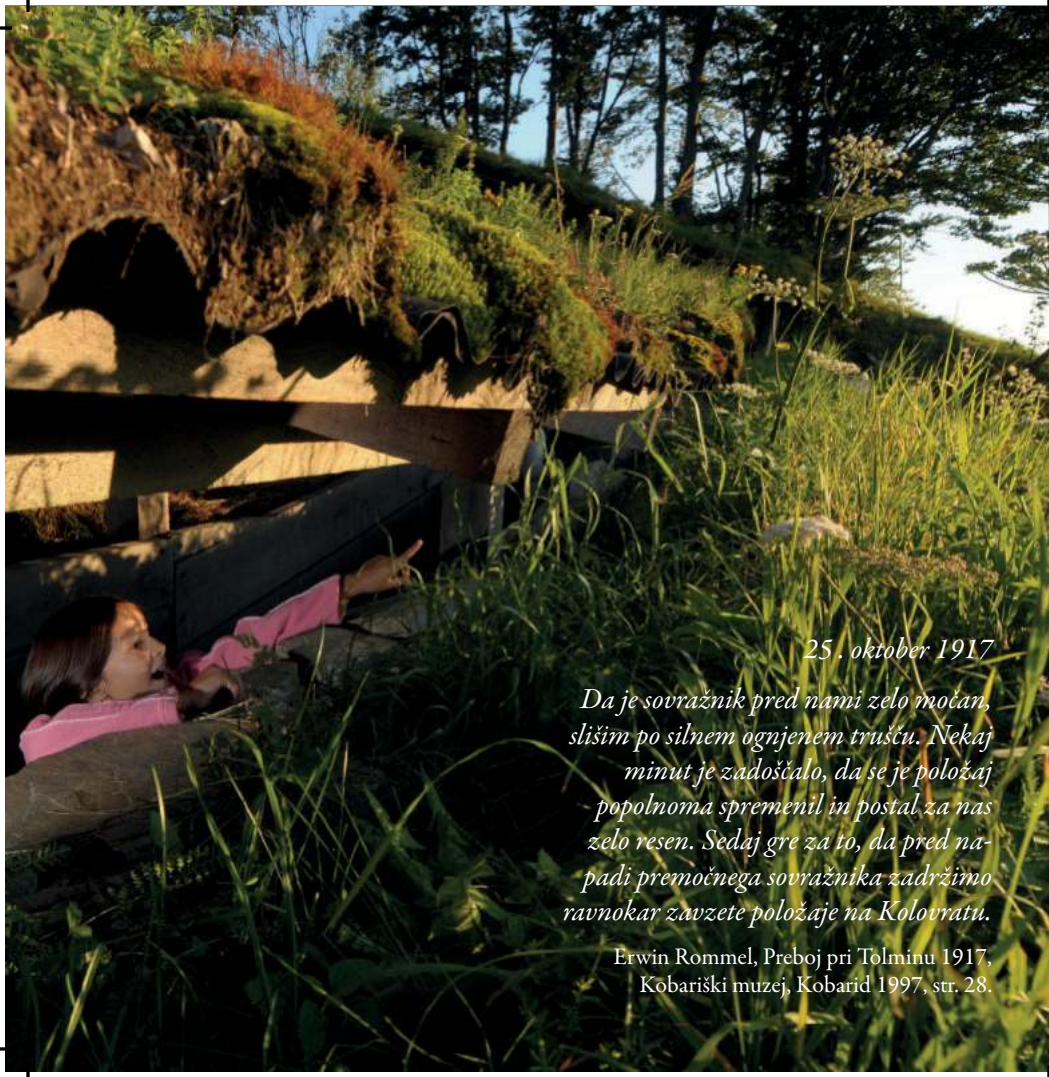
⌂ Spomenik

 Pot miru

 Jarki

 Ostanke objektov

25. oktober 1917

*Da je sovražnik pred nami zelo močan,
slišim po silnem ognjenem trušču. Nekaj
minut je zadoščalo, da se je položaj
popolnoma spremenil in postal za nas
zelo resen. Sedaj gre za to, da pred na-
padi premočnega sovražnika zadržimo
ravnokar zavzete položaje na Kolovratu.*

Erwin Rommel, Preboj pri Tolminu 1917,
Kobariški muzej, Kobarid 1997, str. 28.

KOLOVRAT

m

TRETJA ITALIJANSKA OBRAMBNA ČRTA

Na desnem bregu Soče se med Kobaridom in Tolminom dviga razgleden greben Kolovrata, od koder se odpira izjemen pogled na nekdanje bojišče soške fronte od Kanina, Krnskega pogorja do Svete Gore; na drugo stran pa nam pogled čez Benečijo in Furlansko nižino seže do Jadranskega morja. V času prve svetovne vojne je italijanska vojska na Kolovratu zgradila obsežen sistem tretje obrambne črte, poimenovane »linea d'armata«, del te je danes urejen v muzej na prostem. Tu so poveljniška in opazovalna mesta, mitralješki in topniški položaji, kaverne ter mreža strelskih jarkov. Obisk teh položajev je posebej zani-

miv zaradi različnih detajlov, kot je na primer polžasto stopnišče v eni izmed kavern ter v veliki meri izvornih materialov, ki so bili v uporabi v vojnem času. Muzej na prostem Kolovrat je čezmejni muzej, ki se nadaljuje tudi na italijanski strani.

DOSTOP

Na cesti med Kobaridom in Tolminom v naselju Idrsko zavijemo proti vasi Livek (5 km), tam pa levo proti Livškim Ravnam (4km). Nadaljujemo še 3 km po grebenu Kolovrata do manjšega parkirišča. Pri informacijski tabli je vstopna točka na muzej na prostem. Dostop je možen tudi iz vasi Volče ali z italijanske strani.

NADMORSKA VIŠINA

Izhodišče: parkirišče 1065 m
Muzej: najvišja točka 1115 m

ČAS IZLETA: 1 – 2 uri

TEŽAVNOST: Nezahtevno

GPS: 46.185862, 13.660276

**ZEMLJEVID
MUZEJA NA PROSTEM
KOLOVRAT**

- 1** Obnovljen del položajev
- 2** Nekdanja obmejna stražnica jugoslovanske vojske

i Informacijska tabla

- Pot miru
- Jarki
- Razgledna točka
- Ostanke objektov

Toda mož ob Soči se je navadil prenašati vse. Mraz, vročino, prah, kamnite tabore, pomanjkanje vode, muhe. Premagal je strah pred minami in zračnimi torpedi, pred bombami, ki padajo z neba, in pred miniranji, ki razrijejo od tal, pred bodali, ročnimi granatami, bobnečim ognjem. Na vse se je privadil, še skoraj na smrt. Samo na nekaj ne – na Mrzli vrh.

Alice Schalek, Posočje: marec do julij 1916,
Karantanija, Ljubljana 2005, str. 261.

MRZLI VRH

m

AVSTRO-OGRSKA IN ITALIJANSKA PRVA OBRAMBNA ČRTA

Nad dolino Soče, na njenem levem bregu blizu Tolmina, se dviga strmo pobočje Mrzlega vrha (1359 m). V prvi svetovni vojni je pomenil eno ključnih točk v avstro-ogrski obrambi tolminskega mostišča.

Greben Mrzlega vrha je na gosto prepreden s številnimi jarki in kavernami obeh vojskujočih se strani. Pod vrhom hriba je na severovzhodnem pobočju avstro-ogrška vojska izkopala razsežne kaverne. V eni izmed njih so leta 1917 madžarski vojaki postavili betonski oltar.

Ostaline avstro-ogrške in italijanske prve obrambne črte na Mrzlem vrhu povezuje krožna pot, ki poteka mimo dveh še živih planin Pretovč in Lapoč.

Z vrha hriba je zelo lep razgled na nekdanje bojišče soške fronte.

Pod vrhom Mrzlega vrha je obnovljen spomenik na nekdanjem avstro-ogrskem vojaškem pokopališču.

DOSTOP

Do muzeja na prostem Mrzli vrh je moč priti iz več smeri. Najlažji dostop je iz vasi Krn, lahko pa gremo tudi iz vasi Zatulmin. Pot se iz vasi Krn zlagoma vzpenja do planine Pretovč (1,5 ure hoje). Pri planini se začne urejena krožna pot po muzeju na prostem.

NADMORSKA VIŠINA

Izhodišče: vas Krn 870 m
Zatulmin 258 m
Planina Pretovč 1142 m
Muzej: najvišja točka 1359 m

ČAS IZLETA: Iz vasi Krn:
5 – 6 ur;
iz vasi Zatulmin:
6 – 7 ur

TEŽAVNOST: Srednje zahtevno

GPS: 46.217555, 13.696775

ZEMLJEVID
MUZEJA NA PROSTEM
MRZLI VRH

 Informacijska tabla

 Pot miru

 Vojaška kapela

K.u.K. Inf. Baon IV/53.
22 Feld Kompanie

Spilja
asih hrabroji naka

*Zapis ukaza najden pri nekem
italijanskem ujetniku:*

*»Teško je utrgati vrtnico iz Svete
Lucije, na njenih trnih se je prav lahko
zboosti. Toda vaše neveste, žene in matere
zahtevajo ravno še to vrtnico. Prinesite
jim jo, naj stane kar boče.«*

Alice Schalek, Posočje: marec do julij 1916,
Karantanija, Ljubljana 2005, str. 212.

MENGORE

m

AVSTRO-OGRSKA PRVA OBRAMBNA ČRTA NA TOLMINSKEM MOSTIŠČU

Vzpetina Mengore je s sosednjima vrhovoma Cvetjem in Bučenico predstavljala jedro avstro-ogrške obrambe tolminskega mostišča. Celotno območje je bilo močno utrjeno s številnimi jarki in kavernami. V vseh 29 mesecih vojne so bili avstro-ogrski položaji na Mengorah izpostavljeni nenehnemu obstreljevanju italijanskega topništva z višjih vzpetin na desnem bregu Soče. Nobena stran ni doživela večjega uspeha. V odločilni 12. soški bitki je bilo tu eno od izhodišč uspešnega prodora skupne avstro-ogrsko-nemške vojske, ki je italijanske enote iz Zgornjega Posočja potisnila vse do reke Piave.

Krožna pot po muzeju poteka po dobro ohranjenih in obnovljenih ostalinah prve avstro-ogrške obrambne črte. Vodi mimo jarkov, kavern, spominskih obeležij, ostankov kamnitih barak, vodohrama in spomenika

na nekdanjem vojaškem pokopališču.
Na vrhu Mengor stoji cerkvena
posvečena Marijinemu imenu.

DOSTOP

Izhodišče za ogled muzeja na prostem Mengor je preval Poljance, ki se nahaja 2 km iz Mosta na Soči v smeri proti Novi Gorici. Na prevalu je urejen parkirni prostor in informacijska tabla.

NADMORSKA VIŠINA

Izhodišče: Preval Poljance 253 m
Muzej: najvišja točka 453 m

ČAS IZLETA: 2 – 3 ure

TEŽAVNOST: Nezahtevno

GPS: 46.166621, 13.721516

ZEMLJEVID MUZEJA NA PROSTEM MENGORE

- 1 Mesto žarometa
- 2 3 10 Topniški položaji
- 4 Položaj havbic
- 5 Mesto prehoda
- 6 Vodohram
- 7 Poveljstvo IV/53
- 8 Spomenik na nekdanjem pokopališču
- 9 Opazovalnica
- 11 Brezno
- 12 Kaverna za moštvo
- 13 Spominsko obeležje Kanduč
- 14 Spominsko obeležje Pavelič

- Informacijska tabla
- Cerkev Marijinega imena
- Pot miru

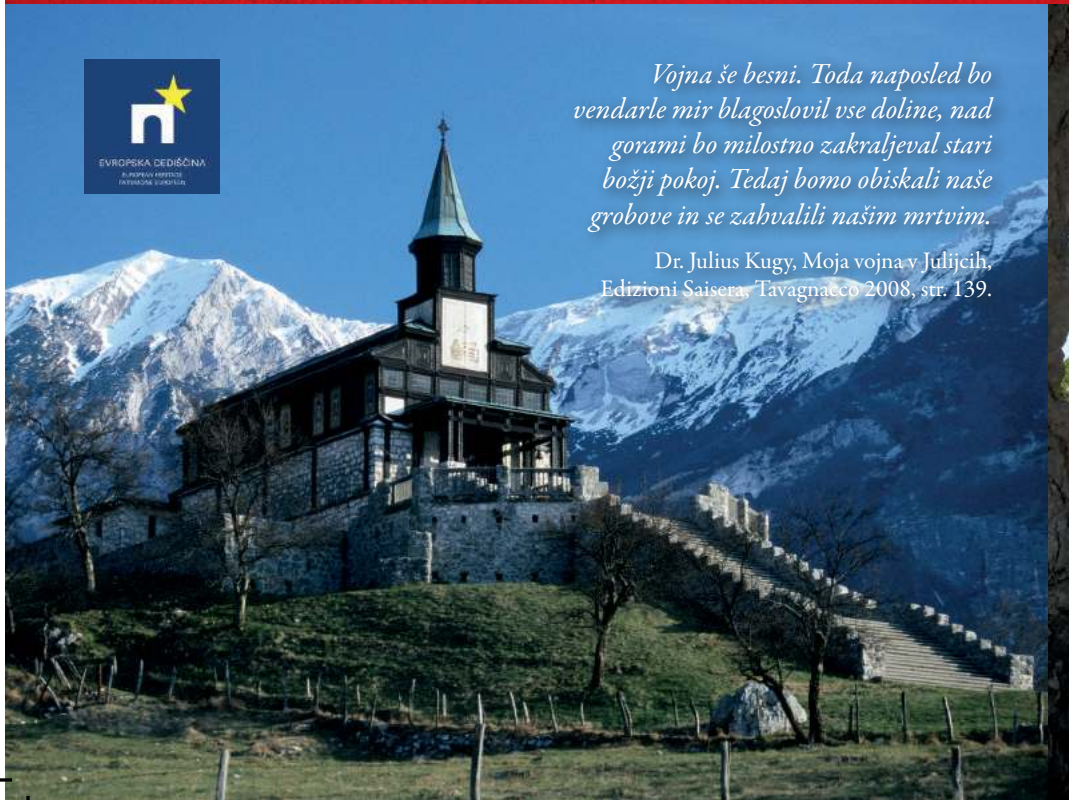

VODENI IZLETI

Vojna še besni. Toda naposled bo vendarle mir blagoslovil vse doline, nad gorami bo milostno zakraljeval stari božji pokoj. Tedaj bomo obiskali naše grobove in se zahvalili našim mrtvim.

Dr. Julius Kugy, *Moja vojna v Julijcih*,
Edizioni Saisera, Tavagnaeco 2008, str. 139.

Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju« organizira vodene izlete po Poti miru, muzejih na prostem prve svetovne vojne in drugih naravnih, kulturnih in etnoloških znamenitostih.

Vodeni izleti po predhodnem dogovoru potekajo vse leto.

INFORMACIJSKI CENTER POT MIRU

GALERIJSKI IN
KONFERENČNI PROSTORI

... IN INTERAKTIVNA RAZSTAVA

POMME D'OR
GOLDEN APPLE
ZLATO JABOLKO

IZDAJATELJ: Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«, PREVAJALCI: Miha Obit, Branka Klemenc, UREDNIK: Tadej Koren, AVTORJI FOTOGRAFIJ: Tamino Petelinšek, Željko Cimprič, Tomaž Ovčak, Srdjan Živulović – BOBO, GRAFIČNA OBDELAVA IN PRIPRAVA ZA TISK: Matic Leban, TISK: Gorenjski tisk storitve d.o.o., IZDAJA/NAKLADA: 5000, KRAJ IN DATUM TISKA: Kobarid, 2013

Pričujoča publikacija je nastala v sklopu projekta Pot miru – Via di Pace, sofinanciranega v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013, in je na voljo v elektronski obliki na spletni strani www.potmiru.si. Vsebina publikacije ne odraža nujno uradnega stališča Evropske unije. Za vsebino publikacije je odgovorna izključno Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«.

POT MIRU OD ALP DO JADRANA

INFORMACIJSKI CENTER

POT MIRU

Gregorčičeva ul. 8, 5222 Kobarid
Slovenija

☎ 00386 (0)5 389 01 67

🌐 www.potmiru.si

✉ info@potmiru.si

PROJEKTI PARTNERJI: PROVINCIA DI GORIZIA, PROVINCIA DI TRIESTE, PROVINCIA DI UDINE, COMUNITA MONTANA DEL GEMONESE, CANAL DEL FERRO E VAL CANALE, COMUNITA MONTANA DEL TORRE, NATISONE E COLLIO, COMUNE DI GORIZIA, COMUNE DI MONFALCONE, ATS JEZIK-LINGUA, USTANOVA "FUNDACIJA POTI MIRU V POSOČJU", OBČINA BRDA, OBČINA KANAL OB SOČI, OBČINA KOMEN, OBČINA MIREN-KOSTANJEVICA, MESTNA OBČINA NOVA GORICA, OBČINA ŠEMPETER-VRTOJBA

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKI
RAZVOJ IN TEHNOLOGIJO

MINISTERO
DELL'ECONOMIA
E DELLE FINANZE

Projekt sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.

Progetto finanziato nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia, dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.